

Smuk Péter¹

Militáns demokrácia – Elvi, történeti és alkotmányjogi alapok

Hallgatói éveimet is számításba véve több mint két évtizede ismerem Cs. Kiss Lajost, akivel a Győr–Budapest-tengelyen több fronton harcoltunk együtt. Mindazonáltal a politikai filozófia mint hivatás iránti kérlelhetetlen lelkesedése, a tudomány-szervezésben képviselt kíméletlen precizitása és igényessége, kifejezőmódjának választékossága és a szavak feletti hatalomgyakorlásának eleganciája miatt mindig is tanítványa maradok.

A „militáns demokrácia” (*streitbare Demokratie*) kifejezés alapja az önmagát megvédeni képes demokratikus intézményrendszer alkotmányos koncepciója,² ami gyakorlati megvalósulását³ tekintve a német Szövetségi Alkotmánybíróság döntéseiből, konkrétan a németországi Szocialista Birodalmi Párt (*Sozialistische Reichspartei*, SRP) 1952-es betiltásából⁴ eredeztethető. Jelentősége miatt pillantsunk bele az ügy alkotmányos problémájába! Németország 1949-ben elfogadott Alaptörvénye és a Szövetségi Alkotmánybíróság által védett alkotmányos rendje több tekintetben is a weimari demokrácia gyengeségének tapasztalataira épült.⁵ Ennek egyik kulcskérdése volt, hogy korlátozható-e a politikai pártok

¹ Dékán, Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar; egyetemi tanár, NKE ÁNTK Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék. Kapcsolat: smuk.peter@uni-nke.hu.

² Markus Thiel (szerk.): *The ‘militant democracy’ principle in modern democracies*. Farnham, Ashgate, 2009. 1–3. Lásd még Sajó András (szerk.): *Militant democracy*. Utrecht, Eleven, 2004; Paul Franz: Unconstitutional and outlawed political parties: A German-American comparison. *Boston College International and Comparative Law Review*, 5. (1982), 1. 51–89.

³ Megjegyzendő, hogy elméleti síkon Carl Schmitt már korai munkájában (*Legalitás és legitimitás*) explicit módon felemelte a szavát a náci és kommunista pártok ellen (lévén a liberális alkotmányfelfogás egyenlő esélyeket teremt a rendszerellenes pártok számára is, ezzel veszélyeztetve az alkotmány lényeges magját), és az elnök rendkívüli, a weimari alkotmány 48. cikkén alapuló beavatkozását látta megoldásként. Vö. Carlo Invernizzi Accetti – Ian Zuckerman: What’s wrong with Militant democracy? *Political Studies*, 65. (2017), 1. (suppl.) 185.

⁴ BVerfGE 2, 1 (1952), SRP-Verbot.

⁵ Vö. Donald P. Kommers – Russell A. Miller: *The constitutional jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham (US-NC) – London, Duke University Press, 2012. 285.

alapításának és versengésének szabadsága. Másképpen megfogalmazva a kérdést: az ellentétes vélemények ütközését megtűrő, sőt támogató liberális demokratikus politikai rendszer megtűrheti-e a nem demokratikus politikai szerveződések? Amennyiben ugyanis megtűri, és a demokrácia létét is megkérdőjelező erők kerülhetnek hatalomra, azok megszüntethetik a felemelkedésüket lehetővé tevő szabad politikai versenyt. A demokráciának tehát önmagát is meg kell tudnia védeni. E pártot paramilitáris tevékenysége és propagandája miatt a Szövetségi Alkotmánybíróság határozatával – a Grundgesetz 21. cikk (2) bekezdése alapján – 1952. október 23-án alkotmányellenesnek minősítette és betiltotta, egyben megfosztotta vagyónától és képviselői mandátumaitól.

Az SRP alkotmányosságának megítélése azért volt rendkívül kényes kérdés, mert az adott történelmi szituációban politikai szempontból a szélsőjobboldali, náci pártok feléledésének nem lehetett lehetőséget adni, ugyanakkor alkotmányjogilag a demokratikus politikai verseny semlegességét sem sérthette egy állami döntés. A politikai pártok a népakarat kinyilvánításában közreműködve, támogatottságuk révén demokratikus legitimitációt is nyernek. Egy párt diszkvalifikációja ebből a versenyből azt jelentheti, hogy egy demokratikus rendszerben a nép (egy részének) akarata nem érvényesülhet, így sérülhetnek a demokratikus rendszer elvi alapjai, és a pártok, politikai vélemények esélyegyenlősége. Kérdéses, hogy meddig terjed a liberális demokrácia türelme – el kell-e viselnie az antidemokratikus véleményeket hangoztató pártokat? Amennyiben adott a pártok betiltásának lehetősége, érzékeny kérdés annak jogalapja, mert lehetőséget adhat a kormányzat számára kényelmetlen pártok⁶ elhallgattatására. A Szövetségi Alkotmánybíróságnak választania kellett ama két felfogás közül, hogy a demokratikus politikai rendszer formális vagy tartalmi értelemben érdemes-e a védelemre. Ennek következményeképpen az aktuális politikai rendszert elvető vagy annak radikális átalakítását hirdető pártok léte a jövőre nézve is veszélybe kerülhetett.

A Szövetségi Alkotmánybíróság szerint a 21. cikk (2) bekezdése egy normatív, értékalapú rendről (*wertgebundene Ordnung*) szól. A szabad demokratikus rendszer nem egyszerűen az állami szervek bizonyos konstellációját jelenti, hanem alapvető tartalmi ismérvekkel írható le. Ezek pedig az alaptörvény szerint az emberi jogok, a népszuverenitás, a hatalommegosztás, a felelős kormányzat, a jog által korlátozott közigazgatás, az igazságszolgáltatás függetlensége és a többpártrendszer (beleértve a pártok esélyegyenlőségét és az ellenzék alkotmányos jogait is). Ezen tartalmi elemek legalább hallgatóságos elfogadása szükséges ahhoz, hogy egy párt alkotmányos jogot nyerjen a népakarat kialakításában való közreműködéshez. Mivel az SRP kifejezetten tagadta ezeket az alkotmányos értékeket,

⁶ Carl Schmitt 1932-ben kifejtett érvelése sem ad megoldást a visszaélészerű betiltás problémájára. Accetti–Zuckerman (2017): i. m. 185.

alkotmányellenességének kinyilvánítása logikus következménye volt a fentebb hivatkozott alkotmánybíróági érvelésnek.

Az alkotmánybíróság azt is kimondta, hogy az alaptörvény azon elvárását is megsértette az SRP, amelynek értelmében a pártoknak demokratikusan kell kialakítaniuk a belső szervezetüket. Ezeket az elveket az alulról felfelé építkező pártszervezet, a párttagok egyenlősége, a döntéshozatali folyamatokban való részvétele, valamint a szabad ki- és belépési joguk valósítja meg. A párttagok teljes alávetése a vezetőknek ezzel nyilvánvalóan szemben áll. A párt gyakorlata a párttagok önkényes kizárását illetően is teljes egyezőséget mutatott a náci párttal. Az alkotmánybíróság szerint a demokratikus versenyben részt vevő pártoktól azért várható el a belső szervezet demokratikus felépítése, mert ezek az „egyesületek” a hatalom megszerzésére törekednek – kormányra kerülve pedig joggal feltételezhető, hogy belső felépítésük elveit kívánják alkalmazni az államszervezeti kérdések esetén is. A Szövetségi Alkotmánybíróság ezen érvelése az alkotmányos berendezkedés védelmére annyiban volt aktivista, amennyiben az alkotmányos rendet tartalmi elvek, és nem pusztán az írott alkotmány által konstruált formális szabályok nyomán határozta meg. (A felsorolt tartalmi elvek betű szerint nem feltétlenül találhatók meg az alaptörvényben.)

Amennyiben – mondta ki továbbá az alkotmánybíróság – a párt tevékenysége a demokratikus berendezkedés alapvető értékeit tagadja, pusztán a párt betiltása nem segíti elő az erről szóló bíróági döntés érvényesülését. Mivel a népakarat kinyilvánításában csak az vehet részt, aki az alapvető demokratikus értékeket elfogadja, az ezzel ellentétesen működő, így alkotmányellenessé nyilvánított pártot nemcsak felosztatni szükséges, hanem az általa képviselt értékeket teljesen ki kell vonni a politikai akaratképzés folyamatából. Ez nem annyira egyes politikai vélemények betiltását jelenti, mint inkább azt, hogy ezek a nézetek nem élvezhetnek támogatást alkotmányos intézmények (mint például a parlament) részéről. Így aztán nem számít a társadalmi támogatottság: a választásokon elnyert szavazatok nem fedhetik el e pártok/nézetek belső romlottságát. Ebből kifolyóan az AB döntése értelmében az SRP minden képviselője elvesztette mandátumát.

A döntés utóéletéhez tartozik, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság hasonló érvelés alapján még egy pártot betiltott – a politikai paletta túlsó széléről a Német Kommunisták Pártját.⁷ Ebben a döntésben megerősítette az alkotmányos értékek mint az alkotmányos rend tartalmi elemeinek védelmét – különös tekintettel az emberi méltóságra –, így a pártok alkotmányellenes működése megítélésének ismervét. Mindmáig ezt a két pártot oszlatta fel a német alkotmánybíróság a *Grundgesetz* alapján, jóllehet a szélsőséges pártszerveződések nem példa nélküliek az ország politikai rendszerében.

⁷ BVerfG 5, 85, az ún. *KPD-Verbot* (1956. augusztus 17.).

Talán zavarba ejtő, hogy napjainkban a bíróság inkább óvatos álláspontot képvisel. Az egyik leghosszabb ideje működő neonáci Nemzeti Demokrata Pártot (NPD) arra hivatkozással nem oszlatta fel – noha a demokratikus működés és a neonáci eszmék létét bizonyítva látta –, hogy valójában semmi esélye sincs a pártnak a hatalom megszerzésére, és ezért nem jelent valós fenyegetést a demokráciára nézve.⁸

Sólyom László szerint a pártok feloszlátása mindig politikai döntés – hiszen annak megítélése, hogy a párt mikor és miért jelent veszélyt a demokráciára, a konkrét politikai helyzettől függ. A döntés ugyanis preventív intézkedés.⁹ Patrick Macklem az európai „militáns” fejlemények áttekintése során így fogalmaz:

„Történelmi eredete ellenére nagy politikai és jogi súlyt kaptak a militáns demokrácia természetére és kiterjedésére vonatkozó kérdések. A militáns demokrácia megújulása részben kétségtelenül válasz a terrorizmus és a vallási fundamentalizmus potenciálisan mélyreható destabilizáló hatására. A neonáci mozgalmak, amelyek vélhetően a gazdasági és kulturális globalizációval kapcsolatos félelmek sikeres kihasználásával erősödnek meg, szintén kiválthatták egyes államok militáns állásfoglalását, reagálva a demokratikus intézmények fenyegetettségére. A militáns demokratikus fellépés a közép- és kelet-európai posztkommunista demokráciákban emellett azt a szimbolikus funkciót is szolgálja, hogy kifejezi a totalitárius uralom történelmének elvetését. Bármi is legyen a kiváltó oka, a militáns demokrácia egyre inkább megjelenik, mint az államiság egyik új alaptípusa. Alapvető kihívást jelent az alkotmányos demokrácia hagyományos felfogásával szemben.”¹⁰

További gyakorlati példaként említhetők azok az esetek, amikor a strasbourgi bíróság nem elfogadhatónak minősített a pártok „rendszerre veszélyes” programja miatt hozott restriktciókat (vö. *Török Egyesült Kommunista Párt kontra Törökország; Szocialista Párt és társa kontra Törökország*), mert ezekben az esetekben a demokráciát magát nem látta veszélyeztetettnak. Ellenkezően érvelt viszont a *Refah Párt kontra Törökország* ügyben, kimondva, hogy „miután a modern európai történelemben vannak erre példák, egyáltalán nem valószínűtlen, hogy a totalitárius

⁸ NPD-ügy (2017. január 17-i ítélet, 2 BvB 1/13); *Kein Verbot der NPD wegen fehlender Anhaltspunkte für eine erfolgreiche Durchsetzung ihrer verfassungsfeindlichen Ziele*. Pressemitteilung Nr. 4/2017; illetve Russell A. Miller: How to kill an idea: An American’s observations on the NPD party-ban proceedings. *Verfassungsblog*, 2017. január 13. Lásd még a strasbourgi bíróság előtt a *Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) v. Germany (application no. 55977/13)* ügyet. A párt a Bundestagban nem, de az Európai Parlamentben szerzett mandátumot (a 2014–2019 közötti ciklusban, még hozzá egyet).

⁹ Sólyom László: *Pártok és érdekszervezetek az alkotmányban*. Budapest, Rejtjel, 2004. 94.

¹⁰ Patrick Macklem: A külső határok védelme. Militáns demokrácia és vallásszabadság Európában. *Fundamentum*, 14. (2010), 4. 28.

mozgalmak demokratikus pártként szerveződve felszámolják a demokráciát, miután a demokratikus rendszerben sikeresen szerepelnek”.¹¹

A *Refah Partisi (The Welfare Party) and others v. Turkey* ügy¹² áttekintése tanulságokkal szolgálhat számunkra. Ennek háttere, hogy az 1983 óta működő Refah Partisi (Jólét Pártja) nevű politikai párt felosztatását 1997-ben kezdeményezték, az állam világi (laikus) berendezkedésének alkotmányos elve elleni tevékenységére hivatkozva.¹³ Ezt alátámasztották a párt vezetőinek a párt célkitűzéseit meghatározó, nyilvánosan elmondott beszédjei és nyomtatásban megjelent nyilatkozatai. Ezek szerint a párt a teokratikus állam intézményesítésére és a saría (iszlám jogrend) törvények bevezetésére törekszik. A kezdeményező szerint e célkitűzések nem egyeztethetők össze a demokratikus államrend követelményeivel. Ezekkel az állításokkal szemben az alkotmánybíróság előtti eljárásban a párt vezetői arra hivatkoztak, hogy a Refah egy éve az országot kormányzó koalíció tagja; a párt rendre síkra szállt az állam világi jellege mellett, tiszteletben tartva mindenfajta vallásos meggyőződést; arról pedig, hogy a párt egyes vezetői a kifogásolt nyilatkozatot tették, közvetlen tudomásuk nem volt. A török alkotmánybíróság viszont elrendelte a párt felosztatását, valamint javainak elkobzását; megállapította, hogy a párt három vezetője közvetlenül felelős a párt alkotmányellenes tevékenységéért, ezért őket több évre eltiltotta a parlamenti tevékenységtől, és egyes politikai tisztségek betöltésétől is. A kérelmezők az egyesülési szabadságuk sérelmére hivatkozva fordultak a strasbourgi bírósághoz, amely nem támogatta az érvelésüket: a kérelmezők ellen alkalmazott szankciók a demokratikus berendezkedésű állam védelmét szolgálták. A panaszosok ugyanis nézeteikkel kinyilvánították abbéli szándékukat, hogy a vallási meggyőződésre alapított plurális jogrendszert hoznak létre, bevezetik az iszlám jogot, egy olyan jogrendszert, amely merően ellentétben áll az emberi jogok európai egyezményébe foglalt értékekkel. A céljaikat firtató kérdésekről kialakult társadalmi vitákban rendre kerülték az állásfoglalást arról, hogy a hatalom megszerzése, megtartása érdekében folyamodnának-e erőszakhoz. A strasbourgi bíróság korábbi ügyekben is többször kinyilvánította: az államok mozgástere a politikai pártok felosztatásának elrendelése terén szűk, mert a nézetek és a pártok

¹¹ Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey 2001, 99. bek. Idézi Macklem (2010): i. m. 30. Az ügghöz lásd még Sajó András: Önvédő jogállam. *Fundamentum*, 6. (2002), 3–4. 59–61.

¹² CDL-AD (2010)024. [72.]

¹³ A török alkotmány 68. cikk (4) bekezdés értelmében „a politikai pártok szabályzata, programja és tevékenysége nem lehet ellentétes az állam függetlenségével, területi és nemzeti integritásának oszthatatlanságával, az emberi jogokkal, az egyenlőség és jogállam elveivel, a nemzeti szuverenitásával, a demokratikus és szekuláris köztársaság elveivel, nem lehet célja valamely osztály vagy csoport egyeduralmának vagy más típusú diktatúrának a hirdetése vagy megvalósítása, valamint nem uszítják a polgárokat gyűlöletre.” Elérhető: https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

pluralizmusa a demokrácia nélkülözhetetlen velejárója. Az adott esetben azonban az állam okszerűen folyamodott a feloszlathoz olyan politikai program tettek váltásának megelőzése érdekében, amely az egyezmény normáival össze nem egyeztethető, és amely, gyakorlati megvalósítása esetén, veszélybe sodorná a közrendet és az ország demokratikus berendezkedését: ezért Törökország nem sértette meg a kérelmezők egyesülési jogát.¹⁴

A *Népi Munkáspárt (HEP)* esetében (2002)¹⁵ a bíróság nem találta a demokráciára nézve veszélyesnek az olyan politikai pártot, amelynek programja mindössze azt állította, hogy „a kurd származású polgárok nem használhatták szabadon saját nyelvüket, és nem fogalmazhatták meg az önrendelkezés elvére alapuló politikai követeléseiket, valamint hogy a kurdpárti terrorista szervezetek ellen harcoló biztonsági erők illegális cselekményeket követnek el, és részben felelősséggel tartoznak a Törökország egyes részein élő kurd állampolgárok szenvedéseiért”.¹⁶ A török alkotmánybíróság úgy vélte a pártot feloszlató döntésében, hogy az a török nemzet megosztására (a törökök és a kurdok szembeállításával) és két külön állam létrehozására törekedett. Ezzel pedig az állam nemzeti és területi integritásának lerombolását célozta. A strasbourgi bíróság viszont kifejtette, hogy a politikai szervezeteknek egy demokratikus rendszerben az a szerepe, hogy akár a többségi vélekedéssel szembeni álláspontokat is a közügyekről folytatott viták részévé tegyenek. Egy politikai párt népszerűsítheti a jogrendszer és az állam jogi vagy alkotmányos berendezkedésének megváltoztatását, két feltétel megléte esetén. Egyrészt ennek a célnak az eléréséhez használt eszközöknek jogszerűeknek és demokratikusnak kell lenniük, másrészt maga a javasolt változás is meg kell, hogy feleljen az alapvető demokratikus elveknek. Ebből szükségszerűen fakad, hogy az a párt, amelynek vezetői erőszakra uszítanak, vagy olyan programot népszerűsítenek, amely nem tartja tiszteletben a demokráciát, vagy a demokrácia lerombolását, a demokratikus rendszerekben elismert jogok és szabadságok megsértését célozza, az ezekkel a törekvésekkel szemben alkalmazott szankciók miatt nem számíthat. Az emberi jogok európai egyezményében biztosított védelemre. Mivel a HEP és az egyes hasonló célokért küzdő, de terrorcselekményekkel megjelenő csoportosulások között nem találtak közvetlen kapcsolatot, az EJEB megállapította az egyezmény sérelmét.

¹⁴ *Refah Partisi (The Welfare Party) and others v. Turkey* (2003), 41340/98., 41342/98., 41343/98. indítványok. Magyar nyelvű összefoglaló forrása: Bán Tamás: Döntés után. *Fundamentum*, 6. (2002), 2. 114.

¹⁵ *Yazar, Karataş, Aksoy and the People's Labour Party (HEP) v. Turkey* (2002).

¹⁶ A magyar fordításhoz lásd Macklem (2010): i. m. 29.

Felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy a militáns demokrácia eszközrendszere és gyakorlata nagyban múlik a demokráciafogalom¹⁷ aktualizálásán, fogalmi elemeinek mérlegelésén,¹⁸ egyben a jogilag szintén nem kevés bizonytalanságot jelentő alapjogi és hatásköri aktivizmuson.

A hatásos német példa ellenére, mint láttuk, nem minden állam alkotmánya tartalmaz hasonló rendelkezéseket a demokratikus rendet fenyegető pártok betiltásának lehetőségéről. A párttevékenységek alkotmányosságának vizsgálatára hatáskörrel bír az alkotmánybíróság a bolgár (149. cikk), a cseh (87. cikk), a horvát (129. cikk), a lengyel (188. cikk), a német (21. cikk), a portugál (223. cikk), a román (146. cikk), a szlovén (160. cikk) és a török (68–69. cikk) alkotmányban is; míg az észt alkotmány szerint a pártok betiltása csak bírósági határozattal lehetséges (48. cikk); a szlovák alkotmánybíróság hatásköre arra terjed ki, hogy a párt feloszlataáról szóló határozat alkotmányosságról döntsön (129. cikk). A párttörvények szintén megállapíthatják a pártok feloszlataának eseteit, alkotmányos keretek között. Így tesz például a spanyol párttörvény 9–10. cikke,¹⁹ a cseh párttörvény 4. és 12. cikke, a román törvény 46. cikke.

A politikai párt tevékenységének megítélése nem csupán a jövőre nézvést tartalmaz mérlegelési kérdést (lévén preventív intézkedésről szól, ti. a szóban forgó tevékenység veszélyezteti-e a demokráciát), hanem abban a tekintetben

¹⁷ Az iskolai fejkendő viselésével és az állam szekularizmusával kapcsolatos *Dogru v. France* (2008) ítélet Macklem szerint felhatalmazást adott az olyan vallásszabadság gyakorlása elleni militáns intézkedésekre, amelyek a demokratikus rendszer szekuláris köztársaságként történő további működését veszélyeztetik. Ennek nyomán az EJEB szerinte „széles körű mérlegelési szabadságot biztosít olyan intézkedések kapcsán is, amelyek a demokrácia tartalmi koncepcióit kívánják védelmezni a vallásszabadság gyakorlásával szemben. Ennek eredménye, hogy az államok mentesülnek az EJEE felügyelete alól, amikor – a demokrácia nevében – intézkedéseket hoznak a vallásszabadság gyakorlásának megakadályozása érdekében. Az EJEB lehetővé tette ezt a folyamatot azáltal, hogy felhagyott azzal a felfogásával, mely szerint a vallásszabadság a demokrácia lényegi tulajdonsága, és ehelyett elkezdte azt úgy kezelni, mint a demokráciát fenyegető veszélyt.” Macklem (2010): i. m. 36., 38.

¹⁸ Idézhetjük a magyar Alkotmánybíróság egy „militáns” döntését a gyűlöletbeszéddel szemben: „A demokrácia fogalma rendkívül összetett. A vizsgált kérdés szempontjából azonban lényeges, hogy a tartalmilag jelenti a különbözőséghez való jogot, a kisebbségek védelmét, az erőszakról és az erőszakkal fenyegetésről mint a konfliktusmegoldás eszközeiről való lemondást. A gyűlöletkeltés a fenti tartalmi jegyek tagadása, az erőszak érzelmi előkészítése. Visszaélés a véleménynyilvánítás szabadságával, az emberek meghatározott csoportjának, egy kollektivitásnak olyan intoleráns minősítése, amely nem a demokrácia, hanem a diktatúra jellemzője.” [30/1992. (V. 26.) AB határozat.]

¹⁹ Az ETA-kötődései miatt feloszlott Batasuna-párt esetéhez, illetve a strasbourgi *Herri Batasuna and Batasuna v. Spain* (2009) ügy áttekintéséhez lásd Tim Bale: Will it all end in tears? What really happens when democracies use law to ban political parties. In Ingrid van Biezen – Hans-Martien ten Napel (szerk.): *Regulating political parties. European democracies in comparative perspective*. Leiden, Leiden University Press, 2014. 207–213.

is, hogy a párt egyes politikusainak vagy tagjainak cselekedetei miként tudhatóak be az adott pártnak. Míg a pártok bejegyzési eljárásában a párt célkitűzései és programja egyértelműen a párthoz mint létrehozni kívánt szervezethez köthető vizsgálódási szempont, addig a működő párt tevékenysége általában képviselőinek-tagjainak tetteit jelenti. A jogrendszerek szélesebb körben és jogdogmatikailag tisztább feltételekkel kínálnak eszközöket az egyes személyek által megvalósított, a közrendet és demokráciát, mások jogait sértő vagy veszélyeztető magatartásokkal szemben. A gyűlöletbeszéd, az önkényuralmi rendszerek (eszméinek) propagálása, az állam elleni bűncselekmények stb. elkövetőit a büntető törvénykönyv alapján szankcionálják a hatóságok. A pártok mint szervezetek felelősségének megállapításához a párt tagjai által megvalósított cselekményekkel való olyan közvetlen összefüggésre van szükség, amely alapján azok egyértelműen a pártnak is betudhatóvá válnak. A Velencei Bizottság szerint²⁰ egyes tagok partikuláris, nem a párt képviseletében vagy éppen az alapszabállyal ellentétesen megvalósított tevékenységéért a párt nem tehető felelőssé.

A török alkotmány – a bemutatott strasbourgi török esetek fényében – erre a szempontra is kínál rendelkezést [69. cikk (6) bekezdés]. Eszerint a tilos tevékenységek vizsgálatának és a velük kapcsolatos szankcióknak a középpontjába akkor kerül a párt, ha ezeket a tevékenységeket intenzíven a párt tagjai valósítják meg; vagy amikor azokban implicit vagy explicit módon a párt vezető testületei (taggyűlés, országos vezetőség, parlamenti frakció vagy frakció vezetése) osztoznak, illetve ezek a tevékenységek ezen pártszervek határozata alapján valósultak meg.

Hasonlóképpen közelíthetjük meg a magyar jogrendszer által kínált eszközöket a rendszerellenes pártok szankcionálását illetően.²¹ Tényként rögzíthetjük, hogy az egyébként a „világ legerősebb” bíróságaként titulált Alkotmánybíróságunk sem az 1989–1990-es rendszerváltó alkotmányozás nyomán, sem az Alaptörvény értelmében nem bír explicit hatáskörrel a „rendszerellenes” politikai pártok betiltására,²² jöllehet a bírósági eljárások az alkotmányjogi panasz révén eljuthatnak hozzá. Az antidemokratikus pártok képviselőivel szemben elsősorban „egyéb jogági” szankciók lehetnek relevánsak, így a büntető törvénykönyvbe foglalt gyűlöletre uszítás, önkényuralmi jelképek használata vagy más

²⁰ Guidelines on political party regulation. CDL-AD (2010)024. [94–95.]; CDL-INF (2000), 1.

²¹ Halmai Gábor: A gyülekezés és az egyesülés szabadsága. In Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris, 2003. 520–521; Sólyom (2004): i. m. 94–101; Renáta Uitz: Hungary. In Markus Thiel (szerk.): *The 'militant democracy' principle in modern democracies*. Farnham, Ashgate, 2009. 147–181.

²² Smuk Péter: Az európai alkotmányok mint a pártjog forrásai. In Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Smuk Péter – Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek: Liber amicorum István Kukorelli*. Budapest, Gondolat, 2017. 98–111.

gyűlölet-bűncselekmények elkövetése miatt léphetnek fel a hatóságok.²³ A bírói joggyakorlat viszont vajmi keveset tartalmaz az így felhívható jogszabályokra alapozott pártfeloszlatast tekintve.²⁴ A militáns demokrácia eszköztárát érintő jelenség, hogy szélsőséges csoportok képesek magukat jogi személyiség (egyesület vagy párt alapítása) nélkül is megszervezni; pénzt gyűjteni vagy eseményeket szervezni a közösségi médiában stb. A mások jogainak sérelmével járó tevékenység megítéléséhez az egyesülési joggyakorlatból adalékként szolgálhat a Magyar Gárda ügye, amelynek feloszlataásával a magyar és a strasbourgi bíróság egyrészt a gárda által megvalósított félelemkeltő felvonulásokat, másrészt pedig a társadalmi problémák rasszista megoldásának propagálását szankcionálta.²⁵

²³ A Világnemzeti és Népuralmista Pártot ugyan a bíróság feloszlatta, de a feloszlással és külföldre költözéssel a párt vezetője tulajdonképpen megelőzte a hatósági akciót. Lásd BH1997.165. és Uitz (2009): i. m. 166–167. A Vér és Becsület Egyesület feloszlataához lásd BH2007. 146.

²⁴ További jogalap lehet(ne) az 1945. évi V. törvény, illetve az 1947. évi párizsi békeszerződést becikkelyező 1947. évi XVIII. törvény 4. cikk alapján: „Magyarország, amely a Fegyverszüneti Egyezmény értelmében intézkedett magyar területen minden fasiszta jellegű politikai, katonai avagy katonai színezetű szervezetnek, valamint minden olyan szervezetnek feloszlataása iránt, amely az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát, ideértve a revizionista propagandát, fejt ki, a jövőben nem engedi meg olyan e fajta szervezeteknek fennállását és működését, amelyeknek célja az, hogy megfossza a népet demokratikus jogaitól.”

²⁵ Vona v. Hungary (2013).

Felhasznált irodalom

- Accetti, Carlo Invernizzi – Ian Zuckerman: What's wrong with militant democracy? *Political Studies*, 65. (2017), 1. (suppl.). 182–199. Online: <https://doi.org/10.1177/0032321715614849>
- Bale, Tim: Will it all end in tears? What really happens when democracies use law to ban political parties. In Ingrid van Biezen – Hans-Martien ten Napel (szerk.): *Regulating political parties. European democracies in comparative perspective*. Leiden, Leiden University Press, 2014. 207–213.
- Bán Tamás: Döntés után. *Fundamentum*, 6. (2002), 2. 105–115. Online: [https://doi.org/10.1016/S1471-4892\(02\)00130-3](https://doi.org/10.1016/S1471-4892(02)00130-3)
- Franz, Paul: Unconstitutional and outlawed political parties: A German-American comparison. *Boston College International and Comparative Law Review*, 5. (1982), 1. 51–89. Online: <https://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol5/iss1/3>
- Halmi Gábor: A gyűlekezés és az egyesülés szabadsága. In Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris, 2003. 489–527.
- Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris, 2003.
- Kommers, Donald P. – Russell A. Miller: *The constitutional jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham (US-NC) – London, Duke University Press, 2012. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctv125jqj0>
- Macklem, Patrick: A külső határok védelme. Militáns demokrácia és vallásszabadság Európában. *Fundamentum*, 14. (2010), 4. 27–42. Online: http://epa.oszk.hu/02300/02334/00042/pdf/EPA02334_Fundamentum_2010_04_027-042.pdf
- Miller, Russell A.: How to kill an idea: An American's observations on the NPD party-ban proceedings. *Verfassungsblog*, 2017. január 13. Online: <http://verfassungsblog.de/how-to-kill-an-idea-an-americans-observations-on-the-npd-party-ban-proceedings>
- Sajó András: Önvédő jogállam. *Fundamentum*, 6. (2002), 3–4. 55–68. Online: http://epa.oszk.hu/02300/02334/00011/pdf/EPA02334_Fundamentum_2002_03-04_055-068.pdf
- Sajó, András (szerk.): *Militant democracy*. Utrecht, Eleven, 2004.
- Smuk Péter: Az európai alkotmányok mint a pártjog forrásai. In Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Smuk Péter – Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek: Liber amicorum István Kukorelli*. Budapest, Gondolat, 2017. 98–111.
- Sólyom László: *Pártok és érdekszervezetek az alkotmányban*. Budapest, Rejtjel, 2004.
- Thiel, Markus (szerk.): *The 'militant democracy' principle in modern democracies*. Farnham, Ashgate, 2009.
- Uitz, Renáta: Hungary. In Markus Thiel (szerk.): *The 'militant democracy' principle in modern democracies*. Farnham, Ashgate, 2009. 147–181.